

Med ryggen vendt mot Nord-Norge

Hanne Lauvstads doktoravhandling, *Helicons Bierge og Helgelands Schiær. Nordlands Trompets tekst, repertoar og retorikk* (UiO, 2006), kaster interessant nytt lys over de klassiske forbildene og de retoriske mønstre som synes å være en integrert del av *Nordlands Trompet*. Lauvstad viser hvordan såvel organiseringa av stoffet som enkelte motiver i landskapsskildringa har forbilder i klassisk litteratur. På den måten utvider hun vårt bilde av forfatterskapet til Petter Dass; det får en klangbunn av klassisk dannelse som Petter Dass-forskninga i for liten grad har vært oppmerksom på.

Lauvstad holder da også et oppgjør med tidligere Petter Dass-forskning som har hatt en - etter hennes mening feilaktig - tendens til å se *Nordlands Trompet* som et *skjønnlitterært* verk, dvs. som et personlig inspirert diktverk. Etter hennes mening må man først og fremst se *Nordlands Trompet* som et *kunstlitterært* verk, dvs. et verk som må leses og forstås ut de kunstlitterære normer samtida var preget av.

Skillet mellom et kunstlitterært og et skjønnlitterært verk er et så grunnleggende premiss for Lauvstad at man kunne ønsket seg en nærmere diskusjon av saken. Hvorfor har så mange Petter Dass-forskere, til tross for verkets forankring i 1600-tallet, oppfattet *Nordlands Trompet* som et skjønnlitterært verk, dvs. et verk der PD frigjør seg fra sine klassiske forbilder og skriver med en detaljrikdom, en originalitet og et personlig tonefall som utfordrer de kunstlitterære rammene? Er det bare fordi disse forskerne er romantiske nasjonsbyggere og sitter fast i et romantisk dikterideal, eller er det noe ved teksten som inviterer til slik lesning?

*

Siktemålet med avhandlinga er å vise hvordan PD setter skildringa av Nordland inn i klassisk litterær tradisjon. Et kjernesporsmål i den forbindelse er hvilken status som kan tillegges verkets mange bilder av natur og folkeliv i Nord-Norge. Tradisjonell Petter Dass-forskning har valgt å se disse bildene som en type heimstaddiktning som med en vrimmel av detaljer tydeliggjør nordnorsk kosthold, arbeidsliv, leveforhold, etc. Dette er en type lesning som Lauvstad tar avstand fra:

”/.. / slikt som ser ut som ”virkelighetsnære fakta” for en moderne, uinnvidd lesar, viser seg å være hentet fra det litterære repertoaret som svar på de søkestedene hvor emnet lot forfatteren få hente sitt stoff”, skriver Lauvstad (s. 81), og hun fortsetter på s. 82: ”Den virkelighet som er beskrevet i teksten, har passert flere litterære filtre; den er tilpasset samtidens poetiske og retoriske krav”.

Hvordan skal vi forstå dette? Mener Lauvstad at det som ser ut som konkrete fakta om livet i Nord-Norge, egentlig er hentet fra klassisk litteratur, fra Italia? Og er disse fakta ikke bare presentert i barokkens form, som alle vet, men i tillegg blitt tilpasset noen poetiske og retoriske filtre som medfører at de ikke er umiddelbart tilgjengelige for oss?

Man lesar ivrig vidare i avhandlinga for å finne eksempler på nordnorske fakta som er blitt misforstått av PD-forskninga, men på det punkt lesar man forgjeves. Ikke et eneste slikt eksempel blir påvist, og den samme mangelen på nøyaktige henvisningar opplever man når Lauvstad vil vise hvordan *Nordlands Trompet* henger sammen med klassisk litteatur. I hele avhandlinga fins det, såvidt jeg kan se, bare gjengitt ett eneste eksempel på dette. Det eksemplet er det grunn til å se nærmere på:

Lauvstad hevder at når PD i sin "Fortale til Bogen" tilsynelatende skildrer den nordnorske fiskerens hverdag gjennom å sammenlikne fiskerens klesdrakt og redskaper med soldatens, så er dette egentlig en "imitasjon" av et avsnitt i Vergils *Georgica*, der bondens redskaper sammenliknes med soldatens våpen. Vergil skriver på denne måten:

Skildre jeg bør den strevsomme bondemanns redskap, hans våpen.
Aldri kan avlingen sås eller vokse opp slike foruten:
krumbøyet plog kommer først, med sitt skjær og sitt kraftige treverk,
langsom og rullende vogn fra Elevis's modergudinne,
slede til tresking samt drag og hakker, urimelig tunge,
dessuten Celevis's kurver av kvist, det billigste utstyr.

Dette imiterer Petter Dass, ifølge Lauvstad, på denne måten:

Din kappe har du gjort av Skind,
Med Tran og Tiære smurt den ind,
Din Mantel er en Kofte.
Gehænget er af Heste-Fax,
Din Sabel er en Fisker-Sax
Der ligger på den Tofte.
/... /

Dette kommenterer Lauvstad slik:

"Han har gjort imitasjonen til sin egen, på en slik måte at leseren må kjenne sine klassikere for å oppdage at dette er en imitasjon og slik kunne verdsette dikterens dyktighet og hans kjennskap til romerske diktere. /.../ Dette er også grunnen til at senere tiders lesere, som har manglet denne referanserammen, har kunnet oppfatte bildet av nordlandsfiskeren som heimstaddiktning - så overbevisende har forfatteren gjort stoffet til sitt eget!" (s. 165).

Det Lauvstad her sier, er altså at PD har tilegnet seg Vergils skildring av en italiensk bonde så overbevisende at han blir i stand til å skildre en nordlandsk

fisker så virkelighetsnært at man kunne tro det er heimstaddikning - men det er det ikke!

For meg høres dette ganske gåtefullt ut, særlig dette med at det ikke er heimstaddikning. Og dessuten: Kan man kalle dette en imitasjon? For meg er likheten mellom de to sitatene ikke særlig slående. Om PD kan ha hentet ideen fra Vergil, så er utforminga så vidt forskjellig at den først og fremst kan sees som et eksempel på dikterprestens selvstendighet og frihet i forhold til Vergil. Vergils omstendelige og udramatiske omtale av en bonde er hos PD blitt til en poengtert, lettflytende og fyndig framstilling av en fisker, der fiskerens og soldatens utstyr punkt for punkt og i høyt tempo settes opp mot hverandre på en måte som framhever det heroiske og dramatiske ved fiskerens hverdag.

I sitt dikt synliggjør PD, i barokkens formspråk, fiskerens redskaper og dermed hans hverdag på en måte som vi må helt fram til begynnelsen av 1900-tallet for å finne maken til. Men dette er ikke noen virkelighetsskildring eller heimstaddikning, slår Lauvstad fast.

Men da må vi spørre: Hvorfor ikke? Hva er det som ikke stemmer? Har PD hentet rekvisitter fra *Georgica* og presset dem inn i teksten? Hvilke filtre er det som ligger mellom oss og fiskeren slik at vi ikke klart kan se ham og hans sløyekniv på tofta i båten?

*

La oss holde oss i fiskerens verden en stund til:

For folk langs kysten har PD's kapittel om fiskene vært et høydepunkt. De fiskene som beskrives, er livsgrunnlaget for befolkninga, og dessuten er de gamle kjenninger: Dette er fisk som allmuen så å si vokser opp sammen med, sliter med, kjemper med, drømmer om, venter på, håper på, lever av, forsøker å overliste, prøver å forstå bevegelsene og årssyklusene til. Ved å skrive om disse fiskene går PD altså rett inn i både hverdagen og fantasien og økonomien og

samtaleemnene til folk flest. Her kommer sei og sild, hyse og håkjerring, rognkjeks og laks og lodde på rekke og rad, alle sakkyndig utstyrt både med personlighet og utseende. I europeisk litteratur er dette helt enestående skildringer, den dag i dag både det morsomste og det mest treffende som er skrevet om disse fiskeslagene.

Men heller ikke på dette punkt er Lauvstad imponert, for heller ikke dette er selvstendig diktning, etter hennes mening: Kapitlet om fiskene er nemlig ”beslektet med dyreframstillingene i de europeiske bestiarier vi har bevart fra middelalderen” (s. 200). Lauvstad gir dessverre ikke noen eksempler på hva dette slektskapet består i, annet enn at både dyr og fisk er eksempler fra skaperverket. Det kan man trygt kalle et ganske fjernt og abstrakt slektskap. Likefullt avslutter Lauvstad dette avsnittet ved å skrive at ”Naturbeskrivelsen i *Nordlands Trompet* er altså sterkt preget av litterær imitasjon” (s. 201).

En slik konklusjon er det vanskelig å være enig i.

Det er også vanskelig å være enig i Lauvstads fortolkning av det PD skriver som seien:

Du spralende Sei, se jeg nær hadde glemt,
Din hoppende Springen og lystige Skiemt
Uti mine Skrifter at teigne.
Hvor smuk er din Dants alt om Mid-Sommers Tiid,
Naar Solen er skinnend' og Væjret er bliid,
Et Menniskes Hierte maa qveigne.
Hvor tit har jeg fundet dig sprungen herom,
At Havet stod gandske i fraadende Skum,
Alt om den Tare-fuld Skalle.
Naar du haver Legen paa høyeste fat,
Du veedst ey før Garnet der under er sat,
Saa endes din Glædskab med alle.

Dette velger Lauvstad å tolke som ”en allegori for det nordlandske mennesket og dets vilkår, slik det er fremstilt tidligere i *Nordlands Trompet*. I likhet med seien er mennesket prisgitt årstidenes skiftninger og havets uforutsigbarhet”.

Dette er en diskutabel tolkning: Saktens er det slik at nordlandsfiskerne kunne vente seg en brå død, men deres liv i mellomtida er alt annet enn ”hoppende Springen” og lystig dans, det vitner mange passasjer i NT om.

*

Et gjennomgående trekk ved Lauvstads tekstlesning er at hun tar utgangspunkt i samtidas respekt for *decorum* – det som er passende. Men her som ofte ellers i hennes tekst kunne man ønsket seg en nærmere diskusjon av saken, en liten åpning for alternative synspunkter. PD kommer nemlig av og til med uttalelser som kan tyde på at han ikke tar *decorum* så høytidelig. Han skriver f. eks. at ”min Pen har den Art, hun løber der Veyene falder”, han skriver at han vil skrive som han gjør, selv om dette ikke vil behage ”de Kloge” (som formodentlig er *decorum*s voktere), og han avslutter *Nordlands Trompet* med å skrive at om han får kritikk, så vil han la det ”ad Canalen hengaa”, han vil rett og slett drite i det!

Er dette uttalelser fra en mann som er veldig opptatt av *decorum*?

*

I nordnorske aviser har det på seinvinteren gått en debatt om Petter Dass. Utgangspunktet for debatten var historikeren Kåre Hansens bok *Petter Dass - myten og mannen* (2006). I sin bok retter Hansen skarp kritikk mot Petter Dass, både som menneske og som kunstner, og han fikk følge av historikeren Rune Blix Hagen som i flere avisinnlegg argumenterte for at PD nå må ”ned av sokkelen”, dels fordi han var et dårlig menneske som utsuget fattigfolk, dels fordi han i sin diktning sjikanerte den nordnorske allmuen og derved bidro ”til å undertrykke et helt folk”.

I denne debatten er Lauvstads avhandling trukket inn som bevis for at PD ikke fortjener sin posisjon i norsk og nordnorsk kulturhistorie. Etter mitt skjønn er det urimelig å tolke Lauvstad i den retning, for hennes avhandling supplerer

på viktige punkter vår forståelse av forfatterskapet og den utvider vårt bilde av forfatteren og hans samtid.

Men samtidig er det forståelig at hennes nedtoning av virkelighetsgehalten i det nordnorske stoffet kan få lesere til å tro at også hun vil ha PD ned av sokkelen. Når hun til slutt i sin avhandling skriver at PD hadde ”en suveren litterær begavelse”, så kommer i grunnen dette som en overraskelse på leseren, for avhandlinga ellers tyder mest på at PD først og fremst var en dyktig imitator med full beherskelse av klassisk litteratur og av alle retoriske grep og kunster. Lauvstads avhandling er naturlig nok full av nordnorsk materiale, men Lauvstad synes å være underlig uinteressert i dette stoffet, derved blir hun liksom stående med ryggen vendt mot Nord-Norge når hun leser den topografiske diktninga til Petter Dass.

Nils M. Knutsen